

FOIȘOARA

TELEGRAFULUI ROMAN.

Nr. 3.

Sibiu 3 Februarie 1877.

Anul II.

Apare la doue săptămâni. Corespondențele să se adreseze la redacțiunea Teleg. român cu adausul „pentru Foișoară“.

Insemnătatea mirosurilor și gusturilor pentru biologie.

(Incheere).

Cu toate aceste dl. Jäger susține, și cu drept cuvânt, că nutrimntul nu este singurul izvor, din care provin mirosurile și gusturile dierite, căci p. e. creștinul și jidovul, ori-cât ar conveni de mult in nutrimentul lor, totuși nici odată mirosul creștinului nu se va apropia de penetrantul miros de jidan, intocmai precum nici mirosul de porc nu se preface in miros de căne, chiar dacă porcul s'ar hrăni exclusiv cu carne. Aceeași observăm și la capră și oae. Amëndoue se hrănesc cu aceeași earbă, sau cu acelaș fën, totuși mirosurile lor rămân deosebite unul de altul. Regnul vegetal de asemenea ne prezintă la tot pasul exemple pentru a intări acest fapt. Pe acelaș loc și in nemijlocită apropiere una de alta poate cresce d. e. o roză și un crin; materiile in pământ sunt tot același pentru amëndoue plântele și totuși mirosurile lor nu se vor face asemenea. Din asemenea fapte dl. Jäger deduce că, independent de nutriment, se nasc mirosurile și gusturile ce au plântele și animalele prin acțiunea plasmei vivente însuși, va se zică, mirosul individual este suma mirosurilor plasmei din celulele ce compun corpul animal sau vegetal.

Mirosul este acelaș la animale tinere și la cele bătrâne, numai căt in cazul d'ântei este mai puțin penetrant. De aici deduce autorul, că substanțele odorigene și saporigene nu sunt un product al dezvoltării individului (al ontogeneșei), nu sunt dară acuirate in mod secundar, ci ele se află deja dela prima formare a individului din ou in plasma celulei germinative (a oului), sunt dar moștênite dela părinți, sau

un product al dezvoltării speciei (al philogenesei).

Din toate aceste Jäger trage conclusiunea:

„Transmisiunea caracterelor părinților la fii prin moștenire, si adecă atât a caracterelor morfologice, căt și a celor biologice, in partea cea mai mare se razimă in însușirea protoplasmei celulei germinative a fie-cărei specii, gen, ordini etc. de a conține substanțe specifice odorigene și saporigene“.

Se nasce acum intrebarea, unde și in care parte a trupului se nasc cu deosebire materiile saporigene și odorigene. Din imprejurarea că după o incordare mai mare trupească de comun mirosul ce cineva respândesce este mai intensiv, prof. Jäger deduce că, acele materii trebuie să fie cuprinse in moleculele plasmei, căci plasma celulelor este care condiționează viața trupului și activitatea organelor. La orice acțiune a trupului se produc in protoplasmă schimbări și se fac descompoziții ale unor materii. Materiile trupului, cari se descompun foarte ușor, devenind volatile, sunt grăsimile. Mirosurile deci trebuie cu deosebire să se afle in grăsimi. Dar ele se află abunăsamă și in albuminatele plasmei, căci și aceste formează sub imprejurări combinațiuni volatile, precum este tyrosinul ș. a.

După ce s'au tractat diferențele mirosurilor și gusturilor și isvorul lor, dl. Jäger trece la influența ce ele au asupra vieței animalelor și plântelor arătând că:

1) mirosurile și gusturile regulează alegerea alimentelor, devenind prin aceasta de cea mai mare insemnătate. Alimentele introduse in trup nu au numai să sustină simplu viața, ci totodată să o sustină și in o direcțiune anumită, deosebită de modul de manifestare al altor ființe. Spre a'și implini mirosurile și gusturile acest oficiu al lor, dl. Jäger presupune o corelațiune intre mirosul și gustul alimentului și intre gustul și mirosul animalului. Această

corelațiune o numesce el „*adecuatitate*“ (Adequatheit). Animalul respinge alimentul ce nu este adecuat, adică care nu convine cu elementele chimice ale sale sau a cărui compoziție chimică nu este potrivită.

2) Mirosul este de mare însemnătate pentru împreunarea securilor, căci mai mult decât de impresiunile vederei antipatiile sau simpatiile ce există între două ființe atârnă de evaporațiunile deosebite ale lor. De aceasta ne convingem ușor observând purtarea rumegătoarelor, cânilor etc. la actul de copulațiune. Prin actul copulării însă nu numai că se dă impuls la formarea unei ființe noue, prin amestecarea plasmei celulei spermice cu cea ovulară, ci totodată, fiind ele părți integrante din trupul părinților, transpun asupra următorilor însușirile sufletesci și trupesci ale acestora. Materiile saporigene și odorigene sunt deci de cea mai mare însemnătate pentru lumea organică, contribuind ele la susținerea compoziției potrivite a plasmei și la conservarea caracterelor părintesci prin alegerea alimentelor pe de o parte, ear pe de alta regulând facultatea moștenirii și a variabilității prin amestecarea potrivită a plasmei celulei ovulare cu plasma celulei bărbătesci. Din punct de vedere al teoriei de descendență deci, mirosurile și gusturile sunt de cea mai mare însemnătate și autorul ajunge la concluziunea că:

„*Formele cele mai constante în caracterele lor vor fi cele monofage, la cari adecuatitatea între individ și nutrimēt este mai completă*“, de unde urmează că: „o varietate filogenetică (produsă în decursul dezvoltării unei specii) numai atunci se va pute produce, dacă va fi cu putință a produce o metamorfosă a materiilor saporigene și odorigene a plasmei germinative“. În această din urmă culminează cercetările dlui Jäger și aci se cuprinde formulațiunea cea nouă ce a dat-o teoriei de descendență sau de transmutațiune a lui Darwin.

Nu se poate nega că, această nouă teorie va contribui în mod considerabil la clarificarea multor puncte întunecate din teoria de descendență, de care sunt legate atâtea interese materiale și spirituale, totuși credem că se atribuie gusturilor și mirosurilor o prea mare însemnătate pentru lumea organică și pentru transmutarea speciilor. Rolul lor în viața animalelor superioare, cari au organe anumite pentru percepțiunile gusturilor și mirosurilor, ni-l putem ușor închipui după cele espuse. Chiar și pentru plântele mai superioare avem cauză a crede că mirosurile și gusturile sunt de mare însemnătate, căci atrag insectele, cari trans-

poartă polenul de pe o plântă pe stigma altei plântă și mijlocesc astfel fructificarea seminței plântelor, — dar pentru mulțimea ne-numerată de plântă și animale de o organizațiune inferioară (alge, infusorii etc.), cari sunt compuse adese numai din o singură celulă, care nu arată nici o diferențiere în organe anumite, va fi foarte cu anevoie a afla cauza variațiunilor lor în gusturile și în mirosurile, pre cari ele nu le vor pute percipa. Gusturile și mirosurile le putem privi ca o nouă verigă în lanțul de argumente, cari ne clarifică și ele modul purtării cu succes al luptei pentru existență; lipsesc însă până acum bazele pentru de a fi îndreptățit a atribui lor *singure* întreg fenomenul transmutațiunii speciilor.

D. P. Barcianu.

Idealele studentului român.

II.

În privința purtării sociale, studentul român să fie:

1. Modest în aprețierea însușirilor sale spirituale. „Ori-ce virtute, fără modestie, perde al ei lustru, cât de mare fie.“ Să nu se lase junele student a fi răpit de o ambiție deșertă, de a voi să apară altmintrelea, mai mult, decât e în adevăr. Cu cunoștințele și științele sale e bine să fie mai în rezervă. Sunt unii junii, cari, seduși de ambiție și prețuindu-se prea mult, încep a'și încerca puterile pe terenul colțuros și alunecos al publicității și sfârșitul lor, în cele mai multe cazuri, e un sfârșit nu prea demn de invidiat, pătesc ce a pățit Phaeton sau Marsyas în lupta sa cu Apollo. Și fericite de ei, dacă prima lor încercare a fost fără de succes. Ei și vor perde iluziile despre giganticele lor puteri, fantasia lor inferbentată se va recori, ei și vor veni în fire, vor începe a judeca lucrurile mai cu sânge rece, se vor pune serios pe studiu, și eată-i prin nenorocirea, preste care au dat, puși pe o cale bună și sigură de a se îndrepta și a deveni când-va folositori șieiși și societății. Nefericiți însă vor fi astfel de tineri, de au avut cumva nenorocirea să fie aplaudați la prima pășire pe terenul publicității, de le-a succes să ducă cu sine de pe arenă laurii victoriei. Ei vor deveni inchipuiți, vor începe a vorbi cu dispreț și și vor bate joc de munca literară a acelor bărbați, cari au asudat și au încărunțit pe câmpul spinos al științelor, vor deveni tot mai pretențioși și mai nesuferiți.

Nu e consult a'și petrece un tinăr student timpul de școală, zilele cele mai prețioase ale tineretelor cu lucrări zădarnice, cu producțiuni de articuli politici sau beletristici etc. sau cu fabricațiuni de poesii efemere și pentru ce? pentru o simplă ambițiune rău înțeleasă, care lui îi este foarte stricăcioasă și altora de nici un folos. Pentru așa ceva el nu are timp, și nici nu trebuie să aibă și nici nu este chemat. „Es fliesse ihm denn nicht vergebens der Frühling seiner Jahre hin; auf Kenntnisse zum Glück des Lebens und Tugenden geh' sein Bemühen“, zice un înțelept germăn. Chiemarea lui este, de a fi, cât timp se află la școală, mai mult receptiv decât productiv, de a învăța mai întâi el însuși, înainte de a începe să învețe pe alții. Chiemarea lui e, de a se aprofunda și a progresa tot mai mult în științe, de a'și clarifica și ordina noțiunile sale, de a urmări cu stăruință și statornicie scopul perfecționării sale. Astfel au a fi înțelese cuvintele marelui poet germăn: „Rastlos vorwärts musst du streben, nie ermüdet stille stehn, willst du die Vollendung sehn . . . Nur Beharrung führt zum Ziele, nur die Fülle führt zur Klarheit und im Abgrund wohnt die Wahrheit“.

BCU Cluj / Central

De aici nu urmează, că aș voi să interzic junimei studioase ori-ce încercare a puterilor sale spirituale. O emulațiune nobilă, precum se observă ea în societățile studenților claselor superioare etc. merită incurajare și toată lauda. Aici este locul de a lucra, de a se întreține unii cu alții, de a'și espune produsele spiritului lor june, dară modesti vor fi ei atunci, când aceste încercări le vor păstra pentru sine, pentru cercul restrins al societății lor și nu se vor pripi cu sete a le face proprietate comună răspândindu-le prin jurnale.

2. Studentul rom. să nu fie cerbicos, ceea ce însemnează: să nu stea morțiș pe lângă ce a apucat să zică sau să facă, bine sau rău, ci să se deprindă de timpuriu a se supune adevărului, fie el pronunțat de adversarul său, fie produs de sine însuși în urma schimbării părerilor sale despre un obiect oare-care.

2. În dispute să aibă tactul cuviincios. La alegerea motivelor, să rămână pe lângă obiect și să se exprime precis: scurt și clar.

4. Conscientioșitatea și virtutea să fie reflexul ideilor și cuvintelor sale și numai rațiunea să-i servească de conducător. Să aibă convingerea, că dela un bărbat onest și just în ideile și judecățile sale se pretinde cu tot dreptul a'și recunoască eroarea și atunci, dacă

ea n'a fost observată de nimine altul, ci numai de sine însuși.

5. Pretutindinea, unde se află între oameni, să aibă ochii și urechile deschise, căci dela ori cine poate învăța ceva. De multe ori se poate întâmpla să audă un cuvânt înțelept din gura unui om, care, după exterior, s'ar părè că se află pe o treaptă inferioară de înțelegță. Numai arareori se află concentrată la acelaș om și avere mare și știință multă. „Inima de ănger ascunsă 'n sărăcie, e ca diamantul în pulbere 'nglodat, ce lumea în picioare îl calcă, făr' să știe, și-l prețuesce numai vădându-l la bogat.“ Un adevărat student însă nu va desprețui nici vorbele unui păstor, nici ale unui pantofar sau lăutar; dela toți va ști el să profite ceva. Chiar și nebuniile, slăbiciunile și viciile oamenilor, el le va ști folosi spre binele și progresul său. Cuvintele și faptele celor buni și înțelepți vor fi pentru el un stimul și un indemn la adevăr și virtute; eară cuvintele și faptele celor lipsiți de minte și scelerați îl vor face să desprețuească și să urască răul.

6. Să iubească familiaritatea; ea face spiritul flecșibil, delicat, modest, dester sau îndemănat, nimicesce vanitatea, și dă, sub un aer de libertate și de francheță, o prudentă, care nu e fundată pe iluziunile spiritului, ci pe principiile neîndoelnice ale esperienței. A-cei cari nu es din sine înșiși, cari nu sunt comunicativi, sunt nesce oameni, cari se sfiesc de toți, pe cari nu-i cunosc, îi evită, se ascund de lume și de sine înșiși, și inima lor e neconținut apesată. „Ceux qui ne sortent pas d'ennemés . . . craignent les hommes qu'ils ne connaissent pas, ils les évitent, ils se cachent au monde et à eux-mêmes, et leur coeur est toujours serré“, zice Vauvenargues.

7. Să nu se fălească cu originea strălucită a familiei sale, însușindu-și virtuțile părinților, moșilor și strămoșilor, fără a le merita, și desprețuind pe cei de origine inferioară. În sine însuși să'și caute studentul român nobleța, nu în părinți. Ideile și virtuțile sale frumoase să fie un viu testimoniu despre adevărata sa nobleță. Ce folos, că părinții, moșii și strămoșii săi au fost în funcțiuni înalte, cari le-au administrat cu onestitate și în cari ei au strălucit prin cele mai frumoase virtuți cetățenesci, dacă fiul, nepotul sau strănepotul lor e un om trândav, fără nici o energie, copleșit de toate viciile, cari 'l degradează sub animal? „Poți crede“, zice Cantemir, „că cu Hector și cu Achil ești radă, și toți bărbații mari . . . dar nu te folosesce, d'ai fi chiar fiu de rege, când n'ai intru năravuri d'un căne ose-

bire . . . E mare osebire din nobili să te tragi și însuți să fi nobil . . . Cuvinte înșirate pe lâng'un falnic nume, nu pot ca să ascundă a noastre răutăți. Ear relele năravuri, la cei înțelepți șterg aducerea aminte de avuta-ne mărire". Eu cred, că cu cât cineva e mai brav, cu atât este el mai nobil. Și de am întreba chiar pe părinții cutărui sau cutărui om, prăpădit, cu diplomă nobilitară, de au voit ei mai bine să aibă fi infumurați, cu creerii scriintiți, biruiți de boala frigurilor nobilitare, sau mai bine au dorit să aibă copii buni, fără titule nobilitare, ce credeți, că ne-ar răspunde alta, decât că ei au voit să aibă copii cât se poate de buni. Nu originea ilustră prețuesc părinții în copiii lor, ci valoarea lor personală. Cu cât viața părinților a fost mai strălucită, cu atât este mai rușinoasă trândăvia filor lor. „Gloria părinților este pentru urmași ca și o lumină aprinsă, care nu suferă să stea în întunec nici faptele lor cele bune, nici cele rele", zice Salust.

8. Fiindcă oamenii sunt aplecați a judeca și a cântări pe om adeseori nu după valoarea sa interioară, ci după aceea ce ved ochii lor, după prima impresiune, ce o exercită esteriorul asupra-le, astfel junele student să fie cu oare-care atențiune și la vestmintele sale. Un vestmânt bun, curat și ales cu gust, îl vor recomanda înaintea tuturor, și din contră, un vestmânt rupt, murdar și fără nici un gust, vor produce un efect neplăcut. Pe cât de mică însă este simpatia noastră către oamenii, cari sunt neglijenți în privința vestmintelor, pe atât este de neplăcută impresiunea, ce o exercită asupra-ne acei cari escelează prin vanitatea de a se găti și a se impodobi ca nesce păpuși. Antioch Cantemir ne înfățișază un viu tablou al unui astfel de om deșert. „Omul deșert", zice el, „din așternut drept la oglindă aleargă, aici apoi e grija și truda cea mai mare . . . zulușii după regulă în rânduială îi pune, îi increștesce pe frunte, pe fața-i rumeioară. De atâta iscusință se miră cei ca dinsul, ear el se încântă de sineși, precum un nou Narcis. În strimpt pantof piciorul cu silă indesând, de bătători durerea'l face olog să umble." Ear Fénelon zice: „L' homme qui n'aime que se parer vainement comme une femme, est indigne de la fortune": omul, căruia'i place a se găti cu vanitate ca o femeie, e nedemn de virtute. Bunul tact îi va arăta, cari sunt vestmintele cele mai recomandabile, și decum-va acela i-ar lipsi, bărbații cei mari îi pot servi de exemplu și în privința aceasta.

9. În fine, de voesce să nuși atragă disprețul altora, să nu fie calificat de om necioplit, fără de creștere, trebuie să nu desconsi-

dere unele regule de bună cuviință, cari s'au format în decursul timpului la popoarele culte, și cari trebuie observate în ori-ce societate bună. De aceste regule se țin: salutarea cuviincioasă, cu respect, forma espresiunii în petrecerile sale, precum și modul espresiunii în comerțul epistolar, o preveniență nu numai către persoane în pozițiuni superioare, ci și către acele, cari se află tot pe o treaptă cu el. Toate espresiunile de felul acesta ale ființei sale, el le poate înfățișa prin nesce mișcări plăcute, prin un tact fin în toate manifestațiunile sale astfel, ca să nu se vatăme simțul nimenui, ci pretutindinea să se producă un efect binefăcător.

III.

Punctul de culminațiune al culturai studentului român să fie cultura religioasă-morală a sufletului. Aceasta este, care dă culturai sale universale adevărata direcțiune. Fără de religie și fără de moralitate, spiritul său cultivat va căuta săși adune cunoștințe și științe numai pentru că aceste îl distrag și îl desfătează; știința va fi pentru el numai un mijloc de plăceri, și exercițiul facultăților sale spirituale numai o jucărie, căci și jocul cu idei e tot numai un joc; ba ce e mai mult, fără o direcțiune adevărat religioasă-morală, știința, care are săl ducă pe om la înțelepciune, devine în mâinile sale un instrument vil spre a se înșela el pe sine și a ruina materialicesce și sufletesce pe ceilalți oameni. — Cine e în stare să enumere răcăirile, ce le-au introdus în societatea omenească bărbați cu destulă știință, dar fără de Dumnezeu, cu inima seacă de orice sentiment sfânt, moral? De aceea, am fost și sunt de părere, și esperiența de toate zilele ni-o arată și ni-o confirmă prin exemple destul de pipăite, că omul fără de religie și fără de moralitate, de ar fi cât de învățat, de ar fi capul său încărcat cu tote științele din lume, nu valorează nimic; el nu e nici un bine pentru societate, din contră, un astfel de om e o nenorocire pentru dinsa și pentru poporul, din oare face parte, și încă cu atât mai mare nenorocire, cu cât el va fi mai învățat, pentru că cu atât mai ușor va inventa el mijloace spre ași putea realiza planurile sale egoistice, imorale.

Nu înțeleg însă prin religie o sumă oare-care de cunoștințe dogmatice sau nesce forme esteriore ale aceleia; nu înțeleg un dogmatism sec, lipsit de ori-ce viață, sau un studiu inert contemplativ, nici un zelotism sau fanaticism religios, care nu poate suferi pe lângă sine oameni cu alte convingeri religioase; nu un fariseism, o spoitură pe dinafară, eară inima

seacă de ori-ce sentiment moral; ci sub religiunea, care aş dori să fie proprietatea cea mai sfântă a junelui student român, înţeleg o *putere*, care să atingă şi să domine punctul central al fiinţei sale, înţeleg un raport intim al subiectului său către părintele dumnezeesc, un eurent al amorului său celui mai viu către *fiinţa* supremă. Precum ochii corpului său caută lumina şi au necesitate a o căuta, astfel ideile sale să caute lumina adevărului estern, soarele spiritelor, eară inima sa amorul etern, care este Dumnezeu. Religiunea studentului român, prin urmare, are să fie religiunea spiritului şi a adevărului, religiunea amorului evangelic, religiunea jertferei pentru adevăr şi dreptate, pentru binele public, pentru sprijinirea, promovarea şi realizarea ideilor naţionale, umanitare, civilisatorice, după preceptele şi exemplele măestrului religiunii şi moralităţii Christos. Religiunea să-i fie deci un principiu intelectual-etic, ale cărui consecuenţe el să le aplice în toate lucrările şi întreprinderile vieţii sale. În acest înţeles religiunea este în adevăr odorul cel mai scump al vieţii, mărgăritarul cel preţios al lui Christos, floarea spiritului omenesc; este după cum zice Joubert, poesia inimei; ea are farmece folositoare pentru năravurile noastre; ea ne face virtuosi şi fericiţi: „La religion est poésie du coeur; elle a des enchantements à nos moeurs; elle nous donne et le bonheur et la vertu“.

Aceste sunt, iubită junime studioasă, cuvintele, cari mi-am luat libertatea a Vi le adresa astăzi, la sărbătoarea dumnezeescei Sofii, patroanei acestui institut de creştere şi cultură. Şi acum fie-mi permis a incheia cu speranţa, că Tu junime studioasă dela gimnasiu, scoalele reale şi comerciale, 'ţi vei întipări a fund în inimă sfaturile mele, eu, care n'am avut şi nu am altă dorinţă mai mare decât a Vă da o direcţiune bună pe cărarea, pe care aţi apucat, a Vă vedea umblând cu inimă învâpăată, cu zel şi statornicie, a corespunde frumoasei Voaste chiemări. — Când junimea studioasă română va fi sănătoasă cu trupul, luminată cu spiritul, infrumşetată cu cunoştinţe temeinice, tare în credinţele şi aspiraţiunile naţionale şi umanitare, tare de caracter ca o stâncă în mare, de care mii de valuri isbesc, fără a o pute clătina; când ea va fi cu inima şi sufletul aprinsă pentru idealele sale, pentru tot ce este sfânt, măreţ şi nobil, pătrunsă de concordie frăţească, dispreţuind şi alungând din sinul său ori-ce spirit de neunire,—atunci ea va fi de sigur aceea ce se aşteaptă cu tot dreptul dela dinsa: purtatoa-

rea viitorului, mândria şi fala poporului nostru în timpuri de fericire, şi o coloană puternică, pe care are a se răzima naţiunea în timpuri grele, în timpuri de nefericire.

I. Popea.

Stările primitive ale genului omenesc. *)

(Urmare).

Dacă precugetăm acum, în ce mod va fi ajuns omul la început în posesiunea focului, apoi idea cea d'ântăi doar' va fi, că'l ar fi primit ca un dar de sus printr'un fulger, ce a prins un arbore. Pentru a'şi captiva însă focul drept soţ util, s'ar fi recerut o cunoştinţă a tuturor prestaţiunilor, pentru a căror efectuare omul mainainte trebuiesce să'l dreseze. Conservării focului a trebuit dar să permeargă o familiarizare cu el. Dacă este permisă o concludie din aceea, ce unii au observat pe furiş la popoarele dintr'o stare seminaturală, putem adauge, că omul timpului preistoric 'şi ar fi întors cu înfiorare privirea dela spectaculul unui arbore conflărat, de câte ori din nouul ameninţător fulgerul săgeta aprindând. Gradul suprem de probabilitate internă îl posedă deci presupunerea, că mai întăi şi pentru totdeauna s'au făcut cunoscuţi cu binefacerile focului oamenii din vecinătatea scurgerilor de lavă din vulcani ¹⁾. Douezeci de ani încă după erupţiunea lui Jorullo mai puteai aprinde aşchii în crepăturile hornitosurilor sau craterelor sale în miniatură, precum ne raportează Alecsandru de Humboldt ²⁾. Aşa dar în restimpul unui veac de om dărui massa de lavă posibilitatea, de a se provede tot mereu cu foc. Pe fundul unor cratera, precum la vulcanii insulelor Havai sau ca la aşa numitul iad dela Masaya a clocotit însă massa de lavă ardândă în curs de secole fără intrerupere. Nu lipsesc, mai departe, unor regiuni aşa numite isvoare de foc, va se zică fântăni, ce eshalează gazuri inflamabile, adecă hydrogen carbonat. Amintim astfel de apariţiuni de prin Staturile-Unite, din China, din Italia, înainte de toate însă facem amintire de focurile eterne ale peninsulei Abscheron în apropiere de Bacu lângă marea caspică, focuri ce ziua şi noaptea, iarna şi vara aruncă din lăuntrul lor raze de gazuri ardende la o înălţime de 15 până 20 urme ³⁾ şi la cari peregrinează

*) Veđi „Foişoara“ Nr. 1, a. c.

¹⁾ Charles Darwin, Die Abstammung des Menschen. T. I. p. 44.

²⁾ Kosmos. T. 4. p. 334. p. 341.

³⁾ Naumann, Geognosie. Ed. 2-a. T. I. p. 282.

Parsi evlavioși sau adoratori de foc din Gud-scheratul și Multanul indic, pentru a privi în fața Zeității lor de Flacări.

În antichitatea preistorică trebuie însă să fi venit odată un timp, în care s'a stins fântâna aprinsă de gaz sau s'a recit riul de lavă și omul a trebuit să se gândească la o preparație artificială a focului. Soluțiunea nimerită a problemei acesteia — începutul unei epoci cu totul nouă în istoria civilizației noastre — s'a explicat mai târziu prin mitul despre Prometeu, care a furat focul celui mai superior dintre zei. Deoarece acest mit se mai află ca o moștenire națională și la Osseti sau Iron în Caucaș, și aparținând limba acestui popor muntean familiei indogermane, acel mit trebuie să fi existat încă înainte de despărțirile de mai târziu ale gintilor arice; producându-se însă deja în perioada glacial focul pe cale artificială la izvorul Schussen, departe de orice fenomene vulcanice, noi nu putem căuta în mitul acela salvarea unei întâmplări istorice. În privința aceasta ne putem provoca chiar la Aeschylus, care în partea finală pierdută din trilogia sa face pe Prometeu să zică: 30 mii de ani ar fi gemut în fere ⁴⁾, astfel dar și el a pus furtul focului departe îndărăt, dincolo de marginile memoriei omenești.

Cea mai veche procedură de a aprinde focul s'a susținut la Polynesi. Un baston în pozițiune pezișă se frecă în scocul unei bucate de lemn ficsate atâta încolo și încoace, până ce ea începe a arde. Astfel de unelte de foc a aflat Chamisso pe insulele Sandwich și pe grupa micronezică Radac ⁵⁾, ele însă au fost răspândite și între ceilalți Polynesi pe insulele Tahiti, Selandia Nouă, pe grupa Samoa și Tonga ⁶⁾, ba chiar și pe insula Baladea sau Caledonia Nouă ⁷⁾. Mai puțină încordare a muschilor pretindea sfredelul de foc. Cel mai antic aparat de soiul acesta ni l' descriu Spaniolii pe insulele Antille și pe țărmurile continentului sudamerican. Între două lemne legate la olaltă fu indosat un baston ascuțit și printr'o mișcare seamănă celei a vârtegiului, se aprindea focul ⁸⁾. În curând însă se băgă de seamă, că ar ajunge un singur lemn ca substrat, dacă acesta mai înainte se tăia într'un loc, pentru a împănă sfredelul de foc. Acest instrument, una

din cele mai vechi invențiuni ale genului nostru, reapare pe toate continentele. Il aflăm pe icoanele cunoscute ale Mecșicanilor antici ⁹⁾, el se află astăzi încă în mâinile Indianilor din Guayana ¹⁰⁾, precum și la Botocudii din Brazilia ¹¹⁾, el se întrebuintază în Africa sudică de gîntea Saan ¹²⁾, de Cafiri și de Hottentoti ¹³⁾, pe insula Ceylon de gîntea Vedda ¹⁴⁾ și în Australia de indigenii de acolo ¹⁵⁾. Aprinderea focului să nu ne-o inchipuim de prea ușoară. Lucrul obosia astfel, încât la Botocudii de lângă riul Belmonte obicinuiau a se rîndui mai mulți la învîrtirea sfredelului ¹⁶⁾. Tocmai aceasta ne raportează și Theophilus Hahn despre Cafiri ¹⁷⁾, cari de altmîntrelea locuiesc în zone foarte seci. Arminiu de Schlagintweit observă în excursiunile sale prin Himalaya mai înainte la gîntea Lepcia un astfel de instrument de foc, ce se deosebia numai prin aceea, că substratul era de lemn tare, ear vîrtegiul de lemn moale. Și el adaugă, că lucrul ar fi foarte obositor și succesul nesigur, cînd aerul este sîturat mai tare cu aburi de apă ¹⁸⁾.

Dacă considerăm, că greutatea de a face foc prin frecare este atît de mare, încât chiar și în seaca Africă de mează-zî se împărtășesc mai mulți la lucrul, ce obosesece degrabă, atunci preparația artificială a focului presupune o conștelegere între părtași și nu se va pute obiecta nimic în contra strictetei conștelegerei, că limba omenească trebuie să fi existat înainte de a se fi putut prepara focul în mod artificial, că prin urmare amintitii Șvabi ai perioadului glacial trebuie să se fi bucurat deja de o astfel de limbă și că astfel pe atunci încă a existat abisul psihic, ce departe pe om de animal. Adîncă emoțiune produce totodată în noi întrebarea, că oare este aprinderea artificială a focului o invențiune sau numai o descoperire. Dacă cum-va pe un spirit puternic al antichității l-ar fi condus presupunerea, prin frecare se produce căldură, nu cum-va și focul s'ar pute căștiga prin potențarea cea mai mare a căldurei produse prin frecare? atunci acel

⁴⁾ R. Westphal, Prolegomenen zu Aeschylus' Tragödien. Leipzig 1869. p. 216.

⁵⁾ O. v. Kotzebue, Entdeckungsreisen, Weimar 1824. T. 3. p. 154.

⁶⁾ Tylor, Urgeschichte. p. 303.

⁷⁾ Knoblauch in: Ausland 1866. p. 448.

⁸⁾ Oviedo, Historia general de las Indias. lib. VI, cap. 5. Madrid 1851. tom. I, fol. 172 și tab. II, fig. 2.

⁹⁾ De curend eară desemnate de O. Caspari. Die Urgeschichte der Menschheit. Leipzig 1873. T. 2. p. 55.

¹⁰⁾ C. F. Appun in: Ausländ 1872. p. 968.

¹¹⁾ I. I. v. Tschudi, Reisen durch Südamerika. Leipzig 1860. T. 2. p. 278.

¹²⁾ Fritsch, Eingeborne Südafrika's. p. 440.

¹³⁾ Kolben, Vorgeb. d. G. Hoffburg. p. 449.

¹⁴⁾ Emerson Tennent, Ceylon. tom. II, p. 451.

¹⁵⁾ A. Lortsch in Ausland. 1866. p. 700.

¹⁶⁾ Prinz zu Neuwied, Reise nach Brasilien. t. 2. p. 18—19.

¹⁷⁾ Globes. t. 20. Nr. 10. Septbr. 1871. p. 148.

¹⁸⁾ Reisen in Indien und Hochasien. t. 2. p. 201.

spirit ar fi zărit adevărul, că căldura lucitoare nu se deosebește de căldura intunecoasă decât numai prin cantitatea și influența ei asupra nervului optic și basându-se pe această presupunere, încercarea lui de a aprinde foc prin frecare ar fi fost un „da“! al naturii la o întrebare bine formulată. Un astfel de Prometeu al periodului glacial în privința agerimei spiritului nu ar fi rămas înderțul unui Kopernicus sau Kepler, unui Champollion sau Grotefend, unui Kirchhoff sau Faraday, și noi prin aceasta am dobândi tesa, că gradul suprem al puterii intelectuale, cu care din când în când unii oameni aleși sunt inzestrați n'ar fi mai înalt în zilele noastre decum a fost la popoarele anticității clasice sau biblice, și n'ar fi fost mai înalt la aceste, decum a fost în periodul glacial. Între astfel de considerațiuni să nu se treacă cu vederea, că în timpurile scholasticilor din evul mediu se admitea o scădere a facultăților intelectuale omenesci, intrucât pe atunci celebritățile spirituale ale Grecilor și Romanilor chiar și pe tărâmul științelor exacte se priviau de modele, ce nu mai pot fi ajunse. În timpul de față Chinezii, a căror dezvoltare spirituală în periodul actual progresează numai cu mare lenevie, sunt pătrunși de ideea, că puterile spirituale ale filosofilor lor antici au fost întrecut cu mult norma de astăzi. Presupunerea unui progres sau regres al intelectului omenesc va oscila deci cu conștiința sau lipsa de conștiința de sine a diferitelor perioade, și în ziua de astăzi, când prin organizația dezvoltată a societății ori-ce lumină spirituală, nutrită în mod metodic ajunge mult mai ușor a răspândi claritate în jurul ei, în ziua de astăzi vom fi aplicați a presupune, că ingeniul omenesc planează în zenit.

Aducându-ne însă aminte de regula de aur, că numai din cele cunoscute putem concluda la cele necunoscute, trebuie să mărturisim, că începuturile culturii omenesci ne sunt încă mult prea necunoscute, ca să nu fie îndreptățită și presupunerea, că o întâmplare grațioasă ar fi revelat producțiunea căldurii lucitoare prin frecare. Zicând aceasta, nu gândim ca Adalbert Kuhn, că un surcel uscat biciuit de vișor atât ar fi fost frecat în scobitura unei crengi până ce a prins foc. Ne îndoim chiar despre putința fizică, că după spusele Vogulilor din Ural un arbore înfrânt s'ar freca de un trunchiu învecinat și ar putea cauza incendii de păduri. De oare-ce la toate popoarele ale amânduror lumi s'a întimpinat la început acelaș mod de a face foc și aceeași unealtă de aprins, descoperirea casuală trebuie să se fi făcut cu ocazia unei încercări de sfredelire, și

instrumente sfredelite — adevărat că numai de corn — găsim deja între rămășițele Europeanilor din periodul glacial. Cu toate acestea ar rămâne vești bine neexplicate, cum de încercarea de sfredelire se continuă fără pauză, deoare-ce obosirea indivișilor a trebuit să se ivească mai curând decât aprinderea și astfel căldura produsă ar fi dispărut earăși în timpul fie-cărei pauze. Este însă peste putință, a enumera toate posibilitățile și trebuie să renunțăm la intențiunea, a pătrunde deja acum conjuncțiunea tuturor evenimentelor din acele timpuri îndepărtate.

Instrumentul cel vechiu pentru frecarea focului, ce refuza câte odată servițiile sale și pretindea pentru mânăuirea sa cel puțin doi soți, a ajuns la cea mai înaltă perfecțiune a sa prin fericita idee, că sfredelul s'ar putea învârti printr'o sfoară, ce se deapănă și se desdeapănă. Invențiunea aceasta s'a fost răspândit preste nordul Americii până la Sioux sau Dakota ¹⁹⁾ precum și până la Irochesei ²⁰⁾. Într'un mod și mai ingenios obicinuiau Aleuții a implânta sfredelul cu virful în lemnul de foc ținând capătul de sus într'o unealtă de os strins între dinți. Chamisso observă, cum după o atracție repede a sfoarei lemnul de brad în puține secunde deja prindea foc ²¹⁾. Toate popoarele occidentului s'au servit în antichitate de acest instrument. Insuși Plinius mai vorbește de frecarea focului ca de un fapt bine cunoscut ²²⁾. După cercetările lui Adalbert Kuhn Hindu brahmanici obicinuiau a învârti un baston, numit *Pramantha*, înțepenit între alte două lemne, cu numele *Arani* printr'o sfoară, ce se depănă și se desdeapănă. Pomenitul limbist lasă chiar în voia noastră a deriva numele Prometheus dela *Pramantha*=furt, sau dela sfredelul *Pramantha*, și ne aduce totodată aminte, că Thuriile adorau odinioară pre un Zeus Promantheus ²³⁾. Ori și cum, Grecii antici preparau focul tocmai așa ca și Indii pe timpul când se compuneau imnurile lor. Pyreia sau uneltele lor de foc se compuneau și ele din două bucăți, dintr'un substrat de lemn moale, mai cu samă de lemn de ederă, numit *Eschara*, și dintr'un lemn de laur, *Trypanon*, ce în sfârșit se poate traduce cu sfredel ²⁴⁾. Această preparație a focului s'a susținut în patria noastră încă până în timpul

¹⁹⁾ Tylor, Urgeschichte. p. 312.

²⁰⁾ Waitz, Anthropologie. T. 3. p. 97.

²¹⁾ O. v. Kotzebue, Reisen. Weimar 1821. T. 3. pag. 154.

²²⁾ Hist. nat. lib. II. cap. III. humani ignes attrita inter se ligna.

²³⁾ A. Kuhn, Die Herabkunft des Feuers. Berlin 1859. p. 15 — 17.

²⁴⁾ Theophrastus, Hist. plantarum V, 9. ed. Wimmer tom. I. p. 157.

cel mai nou, căci superstițiunea poporului atribuia puteri miraculoase focului preparat în acest mod venerabil. Espresiunea engleză *will-fire* încă se referă la o aprindere prin lemne de frecat. În Germania se întorcea un cilindru de stejar ficsat între două trunchiuri de stejar printr'o fune spre a produce un așa numit foc de primejdie în contra epidemiilor. Încă în anul 1828, erupând în statul Edesse, cercul Meinersen în Hanovera, angina între porci și congenra de splină între vaci s'a aprins un foc de primejdie ²⁵⁾. Și la alte popoare înrudite indogermăne, tot focul, pentru ca să poseadă oare-care sănătate, trebuia să fi fost aprins prin frecare. Dacă în templul Vestei din Roma se stingea focul din vina unei Vestale, nu eră permis a aprinde un foc nou prin amnar și cremene ce de mult erau în întrebuințare, ci numai prin frecare pe o scândură săntită ²⁶⁾. La începutul unui secol mic, Mecsicani antici își frecău focul din nou și tot cam în același înțeles stingeau Suahelii focul lor în ziua anului nou șiși aprindeau altul prin sfredelul de foc ²⁷⁾. A scăpăra foc din petri vârtoase, dar fragile cu sau fără amnar, aparține în Europa anticității posthomerică și Plinius ne-a păstrat încă numele unui pretins inventor ²⁸⁾.

Bz.

NOTIȚE.

Cunoscutul și prea meritul statistic și etnograf Dr. Adolf Ficker *) a scris în „Beilage zur Wiener Abendpost“ (1876, Nr. 128) o recenziune asupra cărții lui Krones, *Handbuch der Geschichte Oesterreichs*. Berlin, 1876, fasciculul 2 („Revistă etnografică“), despre care am vorbit și noi la rândul nostru (veți „Foișoara“ 1876, Nrii. 24—26). Dupăce și-a făcut observările la cele ce scrie Krones despre Germăni, Slavi și Maghiari, Ficker se exprimă cu privire la „ceștiunea română“ în chipul următor: „Deasa mea ocupație cu acest obiect me va escusa, dacă revin și aici asupra ceștiunii despre originea Romanilor resăriteni (Rumănilor) din Austro-Ungaria. Krones se exprimă pe lângă Rösler pentru remigrarea Daco-Romanilor din țările de mează-zi ale Dunărei spre Carpați în se-

²⁵⁾ Kuhn, C. c. p. 45.

²⁶⁾ Hermann Göll, *Die Geheimnisse der Vesta*. Ausland 1870. p. 177.

²⁷⁾ Steere in *Journ. of the Anthropol. Institute*, vol. I, p. CXLVIII.

²⁸⁾ Partea cea mai mare din cele de sus le-au publicat autorul, înse fără indicarea izvoarelor, în *Oesterreichische Zeitschrift für Kunst und Wissenschaft*. 1872.

^{*)} Dintre scrierile lui Ficker recomandăm atențiunii publicului nostru mai cu samă: „Die Völkerstämme der oesterreichisch-ungarischen Monarchie, ihre Gebiete, Grenzen und Inseln.“ Wien 1869.

culul al 13-lea și 14-lea; el însă concede deja, că acestia ar fi aflat aici Rumăni aborigini, deși într'un număr neînsemnat. Eu nici când nu m'am putut împrietini cu această părere, și de când existența de Vlăhi aborigini în părțile apusene și de mijloc ale Vilietului dunărean parte s'a declarat de fabulă parte s'a adus în legătură cu imigrațiunii din Valahia, mi se pare încă mai cu greu, a susține un fapt, ce stă în contradicție cu orice analogie a unor întâmplări semene. Proasta ipotezei sale, ce Rösler și-a imprumutat-o de la nomenclatura topografică a Transilvaniei, deja prof. Tomaschek (*Zeitschrift für oesterreichische Gymnasien*, 23 Jahrgang. p. 149—99) a sgușdit-o foarte tare, accentuând existența continuă a numirilor vechi de riuri, ce numai în gura unei populațiuni autochtone se poate explica, căci dominațiunea preste Transilvania din mijlocul secolului al 3-lea până la mijlocul secolului al 10-lea a variat. Aș adauge, că și numirile de munți la frontiera bucovineană-maramureșană-transilvană până în lăuntrul țărilor acestora, și adecă mai cu samă numirile munților foarte înalți preste tot aparțin limbei române și adecă în forma ei mai veche. În sfârșit, acceptând ipoteza lui Rösler, ar fi chiar inesplicabil, cum de însași tradițiunea despre fundarea principatului moldovean și alte tradițiuni susțin mereu, că Rumăni dimpreună cu Rutenii Maramureșului au descălecat în văile Prutului și a Siretului. Astfel Ficker. El de altmintrelea s'a exprimat pentru continuitatea petrecerii Romănilor în Dacia Traiană mai deunăzi și în „Beilage zur (Augsburger) Allgemeinen Zeitung“ (1876, Nr. 313). Auzim totodată, că Ficker se ocupă tocmai cu o lucrare mai mare despre raporturile etnografice a provinciilor turcesci și a țărilor suzerane în nordul Balcanului, o lucrare, în care și „ceștiunea română“ va fi tractată.

ANUNCIU.

Se află de vëndare:

Foișoara Telegrafului Român,

Anul I.

broșat într'un volm, prețul 3. fl. val. aust
6. lei n.

Tipografia archidieceșană în Sibiu.